

ถอดบทเรียนห้วยหนามตะเข้: การจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐาน
การมีส่วนร่วมของชุมชน*

LESSON LERNED ON HUAY NAMTA-KE: THE DIREXTION OF LEARNING CENTRE
BASED ON THE PARTICIPATION OF THE COMMUNITY

รัตติยา เหนืออำนาจ, อัครเดช พรหมกัลป์, พระมหาสุเมฆ สมานทิโต, ศศิกิจจ์ อ่ำจ้อย

Rattiya Nua-amnat, Akkaradecha Brahmakappa, Phramaha Sumek Samahito, Sasikij Amjui

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: rattitik.prom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยการสำรวจศูนย์เรียนรู้ชุมชนห้วยหนามตะเข้ การสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า แนวการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 1. การเห็นคุณค่าของทุนชุมชน 2. การวางระบบและแผนผังการทำงานเป็นรูปธรรม 3. การสร้างความสามัคคี ความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน 4. การมอบหมายงานตามความถนัด 5. การรับฟังเสียงของชุมชน และยอมรับการตัดสินใจของทีมงาน 6. การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ และ 7. การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้ฯ คือ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการขับเคลื่อนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และใช้เป็นตัวอย่าง และสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

คำสำคัญ: ถอดบทเรียน; ห้วยหนามตะเข้; การจัดการศูนย์เรียนรู้; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

Objectives of this research paper were to demonstrate the direction of learning center based on the participation of the community. The research was the field qualitative research by exploring Huay Namta-ke community Learning Center. Besides, the study used the focus group tool in order to interview 40 key informants using Snowball technique and data were analyzed by descriptive analysis.

Findings were that the process of learning center based on the participation of community consisted of 1) The seeking value core in community 2) The practical planning and working system 3) The cooperation and understanding in the same approach 4) The appropriation assignment in line with the aptitude 5) Listening to community and respecting the decision of the working team 6) Seeking the new knowledge and 7) Development and extending the knowledge. In this case, the elements that influenced the community to succeed was the strong community leader who was a good role model of practice and embraced the participation of people in the community to drive the community forward to stand as a resource and case study and to motivate other communities.

Keywords: Lesson Learned; Huay Namta-ke; Management of Learning Centre; Community engagement

บทนำ

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้ตั้งอยู่ที่หมู่ 10 ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งในหมู่ที่ 10 ยังประกอบด้วย ชุมชนอีหลุบและชุมชนหินตั้ง ชาวบ้านห้วยหนามตะเข้มีความศรัทธาในแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) และได้รื้อฟื้นนำมาเป็นส่วนสำคัญหนึ่งของวิสัยทัศน์หมู่บ้าน “มุ่งมั่นพัฒนา อาสาทำงาน เพื่อลูกบ้านอยู่เย็นเป็นสุขตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และได้ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเหมือนจุดมุ่งหมาย หรือความสำเร็จที่มุ่งหวังของชุมชน (ณรงค์ จุมไสดา, 2563) ทั้งนี้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีการกำหนดฐานการเรียนรู้ 12 ฐาน ประกอบด้วย ฐานที่ 1 เศรษฐกิจตัวใหม่ เป็นการนำตัวอ่อนมาเพาะเลี้ยงเป็นสัตว์เศรษฐกิจตัวใหม่ ประเภทสัตว์น่ารักเพื่อการอนุรักษ์ และสร้างรายได้เพิ่มแก่ครัวเรือน ฐานที่ 2 ผักมหัศจรรย์ เป็นการขยายพันธุ์ผักกูดซึ่งปลูกครั้งเดียวแต่สามารถขยายพันธุ์และเก็บยอดได้ทั้งปี ฐานที่ 3 เต้าเผาถ่าน (โบราณ) เป็นการใช้โคลนเป็นเบ้าหลอมและมีโรงเรือนและใช้เศษไม้เหลือใช้ในชุมชน ลดมลพิษ ฐานที่ 4 อนุรักษ์พันธุ์พืช

ท้องถิ่น คือ ส้มโอและขมิ้นพันธุ์แดงสยามเพื่ออนุรักษ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้ที่สนใจ ฐานที่ 5 ผลไม้ปลอดสาร คือ ส้มโอและส้มซ่าซึ่งเป็นพืชท้องถิ่น ไม่มีสารเคมีและนำมาใช้เป็นสมุนไพรฆ่าแมลง และนำไปบำรุงต้นไม้ ฐานที่ 6 การจัดการป่าชุมชน ซึ่งชุมชนมีป่าไผ่เป็นป่ากันชนกับเขตป่าสงวน ฐานที่ 9 ฝ่ายชลอน้ำ เป็นการบริหารจัดการน้ำในชุมชนให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคบนพื้นฐานความร่วมมือของชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ฐานที่ 10 โครงการตู้เย็นข้างบ้าน เน้นการสร้างความปลอดภัยพอกินในระดับครอบครัว การลดรายจ่าย การลดสารพิษ สารเคมี การได้กินอาหารสดสะอาดที่เกิดขึ้นจากฝีมือของคนในครอบครัว ฐานที่ 11 เกษตรผสมผสานระหว่างทำไร่มันสำปะหลังและสวนมะพร้าวกะทิ โดยปลูกสมุนไพรแทรกในสวน ไร่ระหว่างร่องและแนวด้านข้างเพื่อเป็นรายได้เสริม โดยยึดพืช 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง และฐานที่ 12 พืชสมุนไพร เน้นที่ขมิ้น โพรนำมาแปรรูป ตาก อบแห้งโดยมีโรงเรือน การรับซื้อจากชาวบ้าน และบรรจุภัณฑ์เพื่อส่งขาย รวมถึงการสนับสนุนเรือนตากพลังแสงอาทิตย์จากกระทรวงพลังงาน สืบเนื่องจากสถานการณ์โรคระบาด Covid19 ทำให้ไม่สามารถเปิดให้บริการได้ครบทุกฐานการเรียนรู้ (อรุณ จุมโสดา, 2563) ความสำเร็จที่มุ่งหวังของชุมชน คือ ต้องการให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งพิงป่า ลดหนี้สินของครอบครัว รวมถึงการสร้างความปลอดภัยในครอบครัว การส่งเสริมสุขภาพชุมชน การดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดทำฝายกักเก็บน้ำ และการบริหารจัดการป่าชุมชน ซึ่งกลไกการพัฒนาของชุมชนได้อาศัยความรู้รวมถึงภูมิปัญญาของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนงานพัฒนา เช่น ความรู้เชิงวิศวกรรมผนวกกับภูมิปัญญาในการทำฝายชลอน้ำกึ่งถาวร ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน เพื่อนำมาใช้กับการทำโครงการตู้เย็นข้างบ้าน (แปลงเพาะปลูกทางการเกษตรรอบ ๆ บ้าน) (พล บุญชื่น, 2563) เครื่องมือในการขับเคลื่อนงานพัฒนา คือ การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดประชุมแลกเปลี่ยนบทเรียน การนำคนในชุมชนไปศึกษาดูงาน การจัดทำแปลงตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และนำไปปรับใช้ในครอบครัว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2563) ซึ่งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีคนทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และจังหวัดใกล้เคียงมาศึกษาดูงานเสมอ กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์เรียนรู้สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของคนในชุมชน และสะท้อนถึงการแก้ไขปัญหาด้านสถานะแวดล้อมของชุมชน (ระนอง จุมโสดา, 2563)

จากสภาพการณ์และผลสำเร็จดังกล่าวทำให้ได้รับรู้ถึงความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนการจัดการภายในชุมชนในด้านต่าง ๆ การถอดบทเรียนการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินการ พร้อมทั้งสามารถนำไปถ่ายทอดต่อชุมชนอื่น ๆ ได้ อีกทั้งศึกษาบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะพัฒนาต่อไปอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สำหรับหน่วยวิเคราะห์ในการวิจัย (Unit of Analysis) นั้น ผู้วิจัยได้เลือกศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้ ตั้งอยู่ที่หมู่ 10 ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ อุทัยธานี เป็นพื้นที่ในการวิจัย ใช้วิธีการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) การสัมภาษณ์กลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 คน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 4 กลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน ตัวแทนศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้ นักท่องเที่ยว และนักวิชาการชุมชน โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) การวิเคราะห์หลังปฏิบัติ (After Action Review : AAR) ในการสัมภาษณ์นี้ได้ใช้แนวคำถามที่เป็นคำถามปลายเปิดซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถพูดคุยเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ การพูดคุยตั้งอยู่บนฐานของความเต็มใจที่จะตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีการจดบันทึกในประเด็นสำคัญและผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์หลังเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่วิจัยทันที และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา (Description) และวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Analytical Description)

ผลการวิจัย

ศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้มีบทเรียนการเรียนรู้ที่หลากหลายที่สามารถเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ได้ มีการใช้พื้นที่ทั้งหมดบ้านเสมือนแหล่งเรียนรู้ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง และได้มีการดำเนินการโดยเริ่มต้นที่ผู้นำและครอบครัวอันเป็นตัวอย่างของครอบครัวเกษตรกรที่หันมาเน้นการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความมั่นคงทางด้านรายได้ ทั้งนี้จากการถอดบทเรียน สามารถนำเสนอแนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย

1. การเห็นคุณค่าของทุนชุมชน

ประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติไปมาหาสู่ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันซึ่งกันและกันยามเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ในการจัดการศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้จะมีการเรียกประชุมเพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชน เช่น กองทุนป่าชุมชน กองทุนแม่ของแผ่นดิน เงินกลุ่มสตรีแม่บ้าน กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน กองทุนพัฒนา สถาบันการเงินชุมชน ร้านค้าชุมชนเพื่อการเกษตร ล้วนปลอดดอกเบี้ย 2/5ปี โดยข้อมูลที่ได้มาประกอบการจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชนด้วยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. การวางระบบและแผนผังการทำงานเป็นรูปธรรม

หลังจากมีการจัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาชุมชนโดยการวิเคราะห์ทุนชุมชนร่วมกัน ศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้จะมีการจัดการเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีการกำหนดผู้รับผิดชอบในรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงาน พร้อมกำหนดหน้าที่ที่ชัดเจนในการปฏิบัติ โดยมีนายณรงค์ จุมโสภาเป็นประธานคณะทำงานซึ่งผู้ใหญ่บ้านและเป็นผู้ริเริ่มในการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้ และมีการแบ่งหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ เพื่อช่วยกันพัฒนา เช่น รองประธาน จำนวน 2 คน มีหัวหน้าคณะด้านอำนวยการ หัวหน้าคณะกรรมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หัวหน้าคณะด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ หัวหน้าคณะทำงานด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข หัวหน้าคณะทำงานด้านปกครองและรักษาความสงบ หัวหน้าคณะทำงานด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน และหัวหน้าคณะทำงานด้านเยาวชนและกีฬา ในการต้อนรับคณะศึกษาดูงานและช่วยในการขับเคลื่อนกิจกรรม และโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ของหมู่บ้านรวมถึงการส่งเสริมการดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน การพัฒนาและส่งเสริมการประกอบอาชีพ การผลิต การตลาดเพื่อเสริมสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้าน ซึ่งบ้านห้วยหนามตะเข้ได้รับการพิจารณาคัดเลือกครอบครัวที่ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จำนวน 20 ครัวเรือน

3. การสร้างความสามัคคี ความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน

ศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้ได้มีการสร้างข้อตกลงระหว่างหมู่บ้าน โดยมีการกำหนดข้อตกลงใน 3 ประเด็น คือ มีข้อกำหนดให้มีการประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ 3 ของเดือน โดยผู้ที่เข้าร่วมประชุมจะได้รับเพิ่มวงเงินกู้เมื่อมีการพิจารณาและลดวงเงินกู้เมื่อไม่เข้าร่วมการประชุมของหมู่บ้าน ทั้งผลสืบเนื่องจากการประชุมหมู่บ้านยังเพื่อชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้รับฟัง และการรับฟังปัญหาความต้องการของคนในหมู่บ้านเพื่อนำไปกำหนดหาแนวทางการแก้ไข 2) สมาชิกหรือบุคคลในครัวเรือนใดเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนต่าง ๆ ของหมู่บ้านซึ่งหมู่บ้านยังเป็นต้นแบบในการปลอดแอลกอฮอล์และการพนันในงานศพ ทำให้ชุมชนประหยัดค่าใช้จ่ายทั้งเจ้าภาพและชุมชน และยังดีต่อสุขภาพด้วย โดยการเปลี่ยนจากการดื่มสุราเป็นดื่มน้ำสมุนไพร และห้ามไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่าและเผาป่าในพื้นที่ที่มีไร่ที่ทำกิน ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับเป็นเงิน 5,000 บาท เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าส่งผลให้คนในชุมชนบ้านห้วยหนามตะเข้และชุมชนรอบข้างได้รับประโยชน์จากการฟื้นฟูป่าชุมชนอีกด้วย

4. การมอบหมายงานตามความถนัด

เมื่อมีการวางแผนและกำหนดหน้าที่และสร้างความเข้าใจในชุมชนรู้ว่าต้องการทำอะไร มีแผนการพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงจำเป็นจะต้องมอบหมายให้กับผู้ที่เหมาะสมและมีความสามารถในการรับผิดชอบเพื่อให้การขับเคลื่อนบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปธรรมทั้งนี้บนพื้นฐานของความเห็นชอบของคนในชุมชน โดยมีการมอบหมายวิทยากรประจำฐานการเรียนรู้ทั้ง 12

ฐาน เช่น ฐานเศรษฐกิจตัวใหม่มอบหมายให้กับนายอรุณ จุมโสดาเป็นวิทยากรเนื่องจากเป็นผู้คิดริเริ่มในการนำตัวอ่อนมาเพราะเลี้ยงและขยายพันธ์เพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นต้น ทั้งนี้ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจ และผู้ที่มาศึกษาดูงาน โดยผู้นำชุมชนที่มีทักษะในการบริหารจัดการคน การประสานงานและการสร้างภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมอันเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความสำเร็จและรวดเร็ว

5. การรับฟังเสียงของชุมชน และยอมรับการตัดสินใจของทีมงาน

การประชุมในทุกเดือนทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กำกับ ติดตามโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการไปอย่างเป็นขั้นตอน มีการสรุปบทเรียน จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบในศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนของทุกภาคส่วนในการพัฒนา กิจกรรม โครงการต่าง ๆ ขึ้นมาจากการวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน และการต่อยอดจากทุนสังคมเดิมที่มีอยู่ เช่น ทุนทรัพยากรชีวภาพ ทุนบุคลากรชุมชน ทุนการเงินในชุมชน และเมื่อมีการแปลงความเชื่อ ความศรัทธาในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นโครงการในการพัฒนาชุมชนที่มีความจำเป็นและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน และสะท้อนถึงการแก้ไขปัญหาด้านสถานะของชุมชนส่งผลให้กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้ช่วยนามตะเข้ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม เช่น กองทุนหน่อไม้โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าไปหาหน่อไม้ในป่าชุมชนตามระยะเวลาที่กำหนดเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และลดการกดราคาจากพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อในชุมชน โครงการตุ๋นเอ็นข้างบ้านที่เน้นการสร้างความปลอดภัยพอกินในระดับครอบครัว การลดรายจ่าย การลดสารพิษสารเคมี การได้กินอาหารสดสะอาดที่เกิดขึ้นจากฝีมือของคนในครอบครัว ซึ่งระบบกลไกการพัฒนาของชุมชนได้อาศัยความรู้รวมถึงภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนบนเป้าหมายของการอยู่ดี กินดีของคนในชุมชน

6. การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่

บ้านห้วยหนามตะเข้เป็นพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบของการพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้เน้นการทำเกษตรอินทรีย์บริสุทธิ์ มีการทำฟาร์มผักกูด การปลูกพืชผักสวนครัว อีกทั้งยังมีการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาตุ๊ก เลี้ยงตัวอ่อนซึ่งล้วนแล้วเป็นสัตว์เศรษฐกิจทั้งนั้น จนทำให้ชาวบ้านที่นี่มีความมั่นคงในเรื่องของรายได้ ฟาร์มผักกูดของบ้านห้วยหนามตะเข้เป็นผักที่มีคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของตลาด เกือบจดจำหน่ายได้ทั้งปี “สวนป่าครอบครัว” โครงการที่เกิดจากความร่วมมือแบบบูรณาการจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนประชาชน เพื่อร่วมกันขยายความคิด เกี่ยวกับการปลูกป่ายุคใหม่ยังให้ประโยชน์กับชุมชน หากมีการขยายผลแนวคิดดังกล่าวไปในพื้นที่อื่น ๆ จะเป็นการช่วยเรื่องการอนุรักษ์ป่า การสร้างรายได้ให้ประชาชน ตลอดจนสุขภาพปลอดภัย มีความยั่งยืน บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนากิจกรรม โครงการต่าง ๆ บนพื้นฐานทุนชุมชนและต่อยอดเพื่อขยายให้เติบโต และตัวอย่างที่ดีต่อการพัฒนา สร้างสรรค์นำไปสู่ความพอเพียงของชุมชน

7. การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้

บ้านห้วยหนามตะเข้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทั้งในตำบล อำเภอและจังหวัด โดยชุมชนหน่วยงานที่สนใจได้นำสมาชิกหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านพอเพียงมาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และเปิดโอกาสเข้าไปร่วมเรียนรู้ ปลูกต้นไม้ ฟื้นฟูป่า การขยายผลร่วมกับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีป่าชุมชนเข้ามาศึกษาดูงานเรื่องการจัดทำฝายชะลอน้ำ การบริหารจัดการป่าชุมชนรวมถึงการขับเคลื่อนสถาบันการเงินของชุมชน และเมื่อศูนย์การเรียนรู้ห้วยหนามตะเข้ได้มีการพัฒนารูปแบบของการจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าต้นน้ำ การจัดการกองทุนหมู่บ้านที่ดีและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายทำให้ได้รับความสนใจจากสื่อต่าง ๆ มาบันทึกเทปรายการทำให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับประเทศ จนได้รับความสนใจจากจังหวัดอื่น ๆ มาขอเรียนรู้ ศึกษาดูงานอยู่เสมอและยังสามารถพัฒนาไปสู่หมู่บ้านท่องเที่ยวได้อีกด้วย

ทั้งนี้นำเสนอแนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 7 แนวทางข้างต้นจะไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมหากขาดผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรม การประชุมระดมความคิดเห็นและมีมติร่วมกันเพื่อวางแนวทางการดำเนินการ และที่สำคัญการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้นำ การกล้าคิด กล้าตัดสินใจและกล้าลงมือทำเป็นต้นแบบ ยังความเชื่อมั่นให้แก่คนในชุมชนจึงเป็นปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จในทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบห้วยหนามตะเข้ ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานีแห่งนี้

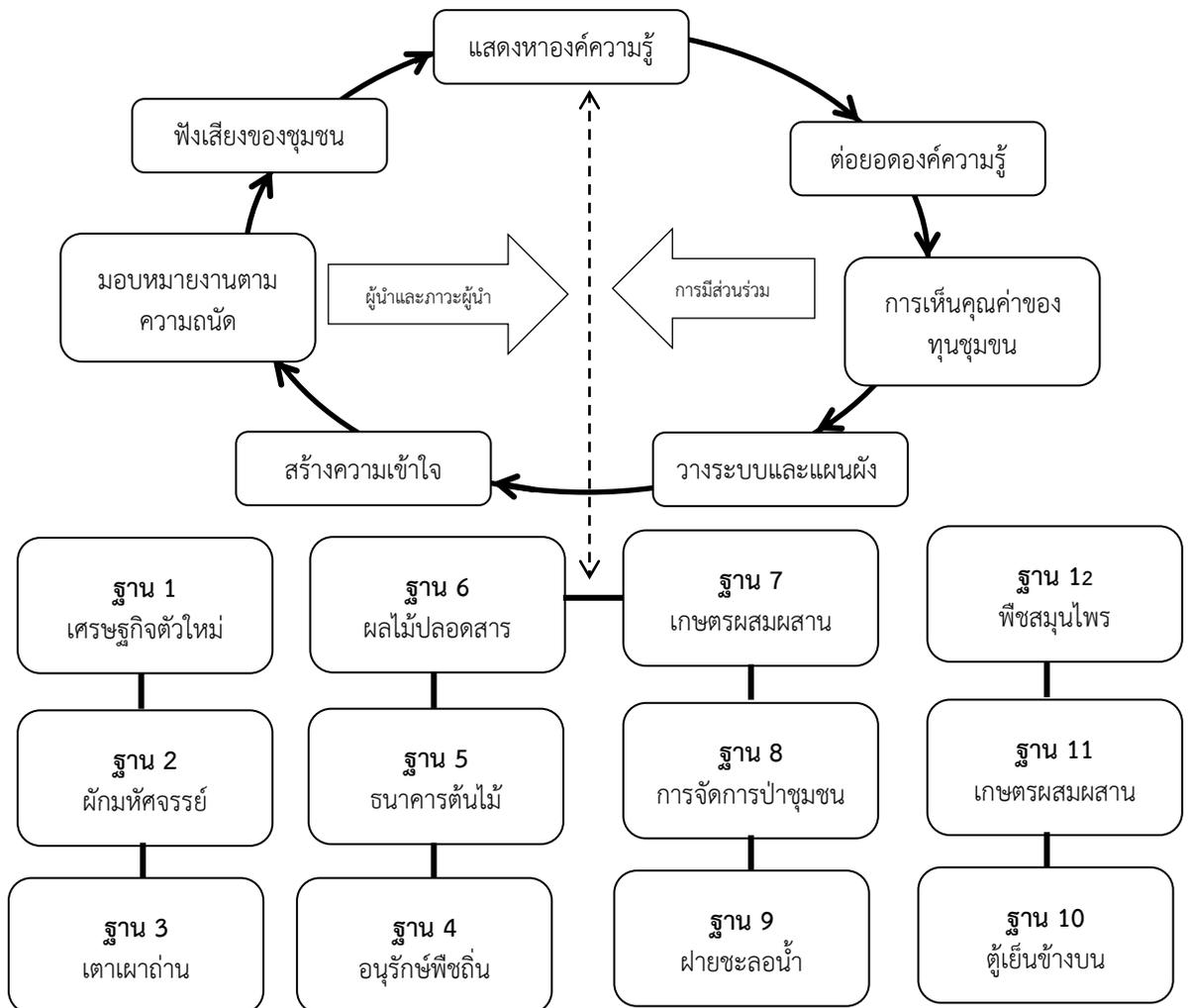
อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ 1) การเห็นคุณค่าของทุนชุมชน ผ่านการวิเคราะห์ทุนชุมชน โดยข้อมูลที่ได้มาประกอบการจัดทำแผนปฏิบัติการชุมชนด้วยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวิทย์ วรวิทย์พินิตและคณะ (2560) ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ วิถีเมืองเพชรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พบว่า ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบย่อย คือ Participation (การมีส่วนร่วม) Evolution enough (ความพอเพียง) Technology (การนำเอาเทคโนโลยีและหลักวิทยาศาสตร์มาปฏิบัติ) Community (ชุมชน) และ Harmony (ความกลมกลืน) 2) การวางระบบและแผนผังการทำงานเป็นรูปธรรม โดยมีการจัดการเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มีการกำหนดผู้รับผิดชอบในรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงาน พร้อมกำหนดหน้าที่ที่ชัดเจนในการปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากว่าการพัฒนารูปแบบและการจัดการศูนย์เรียนรู้จำเป็นต้องเป็นงานดำเนินการบนพื้นฐานของทุนชุมชนที่มีเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของศราวิน ชินวงศ์และไอริน โรจน์รักษ์ (2561) ได้ศึกษาวิจัย “แนวทางการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลบางปลา จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า ด้านการบริหารจัดการ ควรเป็น

รูปแบบคณะกรรมการที่ได้รับคัดเลือกจากชุมชน และมีการแบ่งโครงการการดำเนินงานอย่างชัดเจนและเป็นระบบ 3) การสร้างความสามัคคี ความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ผ่านการสร้างข้อตกลงระหว่างหมู่บ้าน โดยมีการกำหนดข้อตกลงใน 3 ประเด็น คือ มีข้อกำหนดให้มีการประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ 3 ของเดือน ห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และห้ามไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่าและเผาป่าในพื้นที่ที่มีไร่ทำกิน ผู้ไต่ฝ่าฝืนจะมีโทษปรับเป็นเงิน 5,000 บาท เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ 4) การมอบหมายงานตามความถนัด ให้กับผู้ที่เหมาะสมและมีความสามารถในการรับผิดชอบเพื่อให้การขับเคลื่อนบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปธรรมทั้งนี้บนพื้นฐานของความเห็นชอบของคนในชุมชน โดยผู้นำชุมชนที่มีทักษะในการบริหารจัดการคน การประสานงานและการสร้างภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดมงคล สุขมงคลภานี (2561) ได้ศึกษาวิจัย “การบริหารจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” พบว่า แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานจึงจะสามารถทำให้การบริหารจัดการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำเร็จเพิ่มขึ้นได้ 5) การรับฟังเสียงของชุมชน และยอมรับการตัดสินใจของทีมงาน ผ่านการประชุมในทุกเดือนทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กำกับ ติดตามโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการไปอย่างเป็นขั้นตอน มีการสรุปบทเรียน จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบในศูนย์การเรียนรู้ การวิเคราะห์ชุมชนร่วมกัน และการต่อยอดจากทุนสังคมเดิมที่มีอยู่ ซึ่งระบบกลไกการพัฒนาของชุมชนได้อาศัยความรู้รวมถึงภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของพัฒนจิตตา โยคะนิตย์ และนรินทร์ สังข์รักษา (2553) ได้ศึกษาวิจัย “การถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า กระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ก่อเกิดประชาคมสุขภาพตำบล โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์พื้นฐานทุนของชุมชน สิ่งที่มีอยู่และพัฒนาต่อจากฐานรากเดิมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในมิติอื่น ๆ ด้วย เป็นการพัฒนาชุมชนต้นแบบอย่างบูรณาการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่าย 6) การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ เกิดจากความร่วมมือแบบบูรณาการจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนประชาชน เพื่อร่วมกันขยายความคิดไปในพื้นที่อื่น ๆ บนพื้นฐานทุนชุมชนและต่อยอดเพื่อขยายให้เติบโต และตัวอย่างที่ดีต่อการพัฒนา สร้างสรรค์นำไปสู่ความพอเพียงของชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้จากวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ความสำเร็จในการจัดการศูนย์เรียนรู้ต้นแบบบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 7 แนวทาง คือ 1) การเห็นคุณค่าของทุนชุมชน 2) การวางระบบและแผนผังการทำงานเป็นรูปธรรม 3) การสร้างความสามัคคี ความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน 4) การมอบหมายงานตามความถนัด 5) การรับฟังเสียงของชุมชน และยอมรับการตัดสินใจของทีมงาน 6) การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ และ 7) การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ โดยใช้เครื่องมือในการขยายผลองค์ความรู้ คือ ฐานการเรียนรู้ทั้ง 12 ฐาน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของศูนย์การเรียนรู้

คือ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการขับเคลื่อนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และใช้เป็นตัวอย่าง และสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ภาครัฐควรมีนโยบายการทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย จัดอบรมหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและสมาชิกที่ร่วมกันขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาเป็นต้นแบบของแต่ละพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนขยายผลเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้และถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่สนใจบนพื้นฐานของศักยภาพทุนชุมชน
2. ควรศึกษาการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนาฐานข้อมูลและฐานการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ จุมโสตา. (2563, 5 กันยายน). *กระบวนการและเป้าหมายในการจัดการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้* [บทสัมภาษณ์].
- พระปลัดมงคล สุ่มงคลภณี. (2561). การบริหารจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 1(3), 1-20.
- พล บุญชื่น. (2563, 5 กันยายน). *การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้* [บทสัมภาษณ์].
- พัฒนจิตา โยคะนิทย์และนรินทร์ สังข์รักษา. (2553). การถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 2(1), 132-140.
- ระนอง จุมโสตา. (2563, 5 กันยายน). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยหนามตะเข้* [บทสัมภาษณ์].
- ศราวิน ชินวงศ์และไอริน โรจน์รักษ์. (2561). *แนวทางการจัดการศูนย์เรียนรู้ชุมชน ตำบลบางปลา จังหวัดสมุทรปราการ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2563).
ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ธ.ก.ส.บ้านห้วยหนามตะเข้.
สืบค้น 5 ตุลาคม 2563, จาก <https://projects.rdpb.go.th/studyCenter/6208006127616000>
- สุวุฒิ วรวิทย์พินิตและคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ วิถีเมืองเพชร
ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสาร Veridian E Journal* ๓ สาขา
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10(2), 1657-1674.
- อรุณ จูมโสดา. (2563, 5 กันยายน). *ฐานการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วย
หนามตะเข้* [บทสัมภาษณ์].